

Mund Katalin
Tudások csárdája

Vajon a társadalom meghatározó hatást gyakorol a tudásra? Vagy csak befolyásolja, amennyiben növeli bizonyos elképzelések vagy nézőpontok megjelenésének, elfogadásának vagy elutasításának a valószínűségét? Ha valamely vélekedést széles körben igaznak tartanak, akkor az valósággá is válik? Vajon az a tudás, amit mindenki tud és elfogad, vagy amit egy szűk elit képvisel? Mi a hétköznapi tudás és a tudományos tudás viszonya? És legfőképpen: elférhet-e két tudás egy csárdában?

Bruno Latour tanmesét írt *A három kis dinoszaurusz avagy a szociológus rémálma*¹, amelyben egy képzeletbeli szociológus próbálja kideríteni, hogy a dinoszauruszokról alkotott tudásunk honnan ered. Jelenleg ugyanis úgy tűnik, háromféle dinoszaurusz létezik egymás mellett. Az elsőt Reálszaurusznak hívják, a másodikat Szcientoszaurusznak, a harmadik pedig Popszaurusz névre hallgat.

A szociológus vizsgálata már a kezdet kezdetén módszertani problémákba ütközött. Először megpróbálta időrendbe állítani az állatokat: az első, a hús-vér dinoszaurusz, a Reálszaurusz mintegy 150 millió évvel ezelőtt élt; a róla alkotott tudományos kép, a Szcientoszaurusz, a 19. század közepén látta meg a napvilágot Angliában; a harmadik pedig, a Popszaurusz, mintha örökké létezett volna, nyomát meg lehet találni a népszerűítő könyvekben, képregényekben és a filmekben is. Vajon melyik dinoszaurusztól származik a többi?

A szociológus úgy gondolkodott, hogy minden bizonnyal Reálszaurusz nemzette Szcientoszauruszt, aki viszont nemzette Popszauruszt. S minthogy olvasta Platónt, úgy vélte, mivel a második dinoszaurusz az első árnyéka, a harmadik nem lehet más, csak az árnyék árnyéka. Ám miután a könyvtárban alaposan áttanulmányozta, miként is formálódott ki lassacskán, hosszú évtizedek során a Szcientoszaurusz a Buckland, Cuvier, Mantell, Owen és a két üzletember-paleontológus: Marsh és Cope közti vitában, hogyan illesztették össze a szétszórt csontmaradványokat, s állították össze apránként a dinoszaurusz csontvázának vázlatát, észrevette, hogy pontosan ugyanazokat a dolgokat ismételte Reálszauruszról is és Szcientoszauruszról is. Végül is úgy gondolta, a két dinoszaurusz egypetéjű ikerpár.

Hogy végső bizonyítékhoz jusson, szociológusunk felkeresett egy paleontológiai kongresszust is, ahol forrongó vitába csöppent. A kongresszus három napja során a Szcientoszaurusz alakja alapvetően megváltozott. A gyűlés előtt tohonya, hidegvérű állat volt, aki lustán heverészett a mocsarakban; a kongresszus végére melegvérű lett, gondosan megrajzolt arcéllal, sebesen futott, és mindenféle új táplálékot kipróbált. Ráadásul a kongresszus résztvevői kioktatták őt, mondván: a Reálszauruszról nyert tudásunk csupán egy interpretáció, a meglévő adatok, illetve leletek sajátos értelmezése.

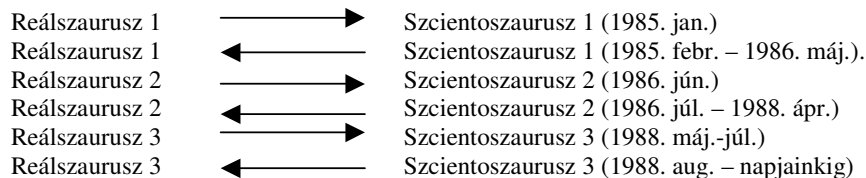
A kongresszust követően a szociológus nagy figyelemmel követte a megjelenő publikációkat. Minden egyes alkalommal, amikor Szcientoszaurusz változott, Reálszaurusz azonnal utánozta. Amikor Szcientoszaurusz a hátsó lábára állt, Reálszaurusz is azokon futkosott. Amikor Szcientoszaurusznak az ujján nőtt szarva és nem az orrán, akkor Reálszaurusz szarva is eltolódott orráról az ujjai irányában. Vagyis az apa a fiát majmolta! Aztán nem sokkal később, miután a vita lecsillapodott, s az érdeklődés másfele fordult (a madarak és dinoszauruszok

---

¹ *Trois petits dinosaures ou le cauchemar d'un sociologue*, in: Bruno Latour: *Petites leçons de sociologie des sciences*, Paris: Éditions La Découverte, 1993, 130–141. old. Magyarul: *A három kicsi dinoszaurusz avagy a szociológus rémálma* (ford. Némedi Dénes) SZOFI 1997.

kapcsolatát érintő új taxonómiai érvek felé), senki se beszélt már interpretációról. Szcientoszaurusz újra Reálsaurusz kiköpött mása lett.

Néhány évi megfeszített munka után a szociológus teljes kronológiát tudott összeállítani: feljegyezte azokat az időpontokat, amikor Szcientoszaurusz és Reálsaurusz „jellegzetességeit” átalakították. Ezzel megerősítette első felfedezését: semmi olyan sincs, amit, ha az egyikről állítunk, ne lehetne a másikra is alkalmazni. Aztán megpróbált kis nyilak segítségével egy leszármazási ágrajzot összeállítani, amely megmutatja, ki nemzett kit:

Minden egyes alkalommal, amikor a kérdés újra terítékre került, a nyíl a Szcientoszaurusz felől irányult a Reálsaurusz felé. A nyugalmas időszakokban viszont – azaz az idő legnagyobb részében – a nyíl az ellenkező irányba mutatott! Az évek során hol Szcientoszaurusz volt az apa és Reálsaurusz a fiú, hol fordítva. Kutatónk arra jutott, hogy Szcientoszaurusz és Reálsaurusz leszármazási viszonyai az évszaktól, a vita hevességétől és az állat tekintetbe vett részétől függően teljesen ellentétesek.

Hirtelen eszébe jutott a harmadik dinoszaurusz, akit eddig figyelmen kívül hagyott mint legfiatalabbat. Reálsaurusz ugyebár többnyire láthatatlan volt, csupán a tudományfilozófiai könyvek említették, Szcientoszauruszt néhány négyzetméteren el lehetett szállásolni a Természettudományi Múzeumban. Diapozitívok, lenyomatok, gipszöntvények és számítások, valamint néhány száz rosszul fizetett, de lelkes paleontológus biztosította létezését. Popszaurusz ugyanakkor mindenfelé parádézott: a képregényekben, a tejesdobozokon, a *Jurassic Parc*-ban, a televíziós hirdetésekben, a science-fiction regényekben. Viaszból, betonból, műanyagból, papírmásból készült mindenféle méretben és formában. Ráadásul, ha „az embereket Reálsauruszról kérdezték, a legtöbbször nyilvánvalóan Popszaurusz sajátosságait idézték fel. Ha ismerték Reálsaurusz valamelyik jellegzetes vonását, ez azért volt, mert valamelyik szabadidő-parkban, vásárban, gyerekkönyvben vagy lexikonban látták. Minden úgy alakult, mintha valójában Reálsaurusz származnék Popszaurusztól, és senki sem tudott egyetlen olyan vonást sem felfedezni az elsőben, amely ne a másodiktól származott volna. Ez nemcsak az analfabétákra volt érvényes, hanem a paleontológusokra is.” Szociológusunknak így be kellett látnia, hogy mindaz a stabilitás, szilárdság, állandóság és külsődlegesség, amit Reálsaurusznak tulajdonítottak, valójában Popszaurusztól származik, még ha csontváza, viselkedése, illetve ökológiája néhány részletét Szcientoszaurusz adta is. A mesebeli szociológus ekkor felébredt rémálomból, és elhatározta, hogy soha többet nem fog filozófiával foglalkozni.

Latour meséje valós tényeken, cikkeken alapszik, a paleontológia fejlődése valóban ezt a meglehetősen kusza képet mutatja. De tévedés ne essék, nem csupán a paleontológia! A példázat bármely tudományág esetében találó. Hasonlót tapasztaltam a kutyaetológiában is, amikor disszertációmhoz gyűjtöttem anyagot az ELTE TTK Etológia Tanszékén. Az etológusoknak látszólag könnyebb a helyzete, mint a paleontológusoknak. Ugyanis míg arról, hogy milyenek is voltak valójában a dinoszauruszok, csak a töredékes csontmaradványok alapján alkothatunk fogalmat, a hús-vér kutyákkal mindennap találkozunk. Így kézenfekvő volna úgy gondolni, hogy jóval kisebb terepe marad a spekulációnak. Mégis felvethető a kérdés: megkülönböztethetjük-e egymástól a Reálkutyát, a Szcientokutyát és a Popkutyát? Habár mindannyian ismerni véljük a kutyákat, a róluk alkotott fogalmunkat nagyban befolyásolja a Popkutyá képe. A Popkutyá okos, intelligens, kedves, az ember legjobb barátja, szemben áll a vadállattal. Olyan filmek és könyvek főhőse, mint a *Lessie hazatér*, az *Éneklő kutya*, *Kutyám*, *Jerry Lee*, *Fekete fülű fehér Bim* vagy

Kántor. Nyilvánvalóan egészen más ez a kutyakép, mint ami például Pavlov fejében élhetett, amit akár a Szcientokutya ideáltípusának is tekinthetünk. De létezik-e, megismerhető-e a Reálkutya? S vajon az etológusok melyik kutyát kutatják? Elválasztható-e egymástól a tudományos kutyakép a népszerű kutyaképtől?

Mivel az etológusok többsége maga is gazda, aki saját kutyájára többnyire gazdaszempontról tekint, tudományos munkájában is óhatatlanul mindig belevegyül saját előzetes tudása a kutyákról. Ráadásul a tanszéken megjelenő, ott szakdolgozni kívánó hallgatók többsége imádja a kutyákat. Nem is annyira az etológia, inkább a kutyák iránt érdeklődnek. Az ő fejükben élő kép szerint a kutya értelmes és barátságos állat, lehet szeretgetni, sőt, voltaképpen azért is választják szívesen ezt a szakdolgozati témát, mert a tudományos munka ezen a terepen kellemes időtöltésnek tűnik: mást sem kell csinálni, mint ezeket a kedves jószágokat kényeztetni. Természetesen az ilyen indíttatású szakdolgozókat ki kell ábrándítani, hiszen egy szakdolgozat megírása komoly tudományos munkát igényel. Mégis, a kedves és barátságos kutyáról élő kép olyannyira meghatározta a tanszék munkáját, hogy évekig nem is vizsgáltak agresszív kutyákat. Voltak ugyan tesztek, melyekben az agresszióról kívántak ismereteket szerezni, ám ezek hosszú ideig azért nem lettek különösebben sikeresek, mert csupa szelíd jószágon próbálták az agresszív viselkedési jegyeket megfigyelni. Fajták egész sora maradt így ki a vizsgálódásból. A valóban agresszív kutyákat messzire elkerülték, s ha véletlenül egy agresszív kutya gazdája jelentkezett a tanszéken, hogy szívesen részt venne valamilyen kísérletben, rendszerint eltanácsolták. Persze praktikus megfontolás is húzódott e gyakorlat mögött, hiszen a kísérletvezető nem akarta magát felesleges kockázatnak kitenni. Viszont legalább ennyire fontos tényező volt az a kutya-kép, amibe az agresszív kutya nem fért bele. Mintha az agresszív kutyát nem is igazán tekintenék kísérletezésre érdemes, „igazi” kutyának, a gazdáikat pedig felelős (azaz „valódi”) gazdáknak.

A kutya-etológiai vizsgálódások esetében komoly módszertani problémát vet fel a gazdák hiedelme egy-egy kutyafajtát illetően. Vannak olyan kutyafajták, amelyeket a hagyomány jól képezhetőnek tart, másokat viszont kevésbé. Valószínű azonban, hogy a jól képezhetőnek tartott kutya gazdája már eleve nagyobb erőfeszítéseket fog tenni a kutya kiképzése terén, mivel talán éppen azért választotta az adott fajtát, mert azt tudja róla, hogy jól képezhető. A hagyomány szerint kevésbé jól képezhető kutyával viszont ugyanígy előítéletek, illetve az ebből eredő esetleges választás révén már eleve kevesebbet foglalkozik a gazda. Vagyis két vagy több kutya teljesítménye közötti különbség nem feltétlenül a fajták sajátosságaiból adódik, hanem a gazdák eltérő hozzáállásának az eredménye.

Ugyancsak megtévesztheti a kutatót a néphagyomány, ha a kutya intelligenciájára kíváncsi. Erről ugyanis megoszlanak a vélemények. Vannak, akik az engedelmes kutyát tartják intelligensnek, mások az önálló kutyákat. Sokan pedig különféle képességeket hangsúlyoznak, így például intelligensnek a jól apportírozókat tartják. Belátható, hogy az egy-egy partikuláris tulajdonságot kiragadó meghatározás milyen eltérő intelligencia-sorrendet eredményez. Konkrétan: egy husky soha nem fog olyan jól teljesíteni az agility pályán, mint egy border collie, másrészt a border collie-t soha nem lehetne olyan jól szánhúzásra használni, mint egy huskyt, és így tovább.

Persze ettől függetlenül még jó ötletnek, illetve kézenfekvőnek tűnhet a népi bölcsességek mélyén rejlő igazságok, igazságelemek tudományos kutatása, ám ezek a bölcsességek gyakorta egymásnak szögesen ellentmondó téziseket állítanak. Jó példája ennek, amikor a tanszék egyik munkatársa összegyűjtötte a mudi fajtára vonatkozó hiedelmeket az ország különböző tájegységeiből. Annak kapcsán például, hogy a terelőkutyának levágják-e a farkát vagy nem, autentikus pásztoroktól, akik generációkon keresztül pásztorkodnak, négy-öt teljesen eltérő eljárást, és azokhoz fűzött, egymást kizáró magyarázatot ismert meg. Volt, aki pusztán szokásból vágta le a kutya farkát, mondván, hogy mindenki így tesz. Volt, aki azért vágta le, mert attól „fogósabb lesz a kutya”. Volt, aki megtartotta a farkat, mert „attól jobban tud

kanyarodni a kutya”. Volt, aki megint eltávolította a farkat, mert „csak úgy tud jól fordulni a kutya, úgy lesz izmosabb”, és volt, aki funkcionális magyarázatot adott: le kell vágni a farkát, mert különben tele megy bogáncssal, amit aztán nem lehet kiszedni. Ráadásul egyik pásztor sem fogadta el a másik magyarázatát. Ugyanakkor az is megfigyelhető, hogy a fark levágása kizárólag olyan fajtáknál vált gyakorlattá, ahol előfordul, hogy egy-egy egyed fark nélkül születik. Szépen példázzák ezt a magyar terelőkutya, melyeknek három fajtája ismert: a puli, a mudi, és a pumi. Csak a mudinál születik öröklötten farkatlan kutya időnként, és csak ennél a fajtánál jelenik meg a csonkolás. Ahol farkatlanul születik egy-egy kutya, ott kialakulhat a hiedelem, hogy ez jó. („A nagyapámnak volt egy farkatlan kutyája, és no, az aztán igazán tudott terelni!”) Másodlagosan rátelepedhetnek egyéb hiedelmek az ilyen elképzelésekre, mint például a bogáncsos magyarázat esetében, ahol a területen valószínűleg valóban sok a bogáncs.

Olykor kifejezetten nagy nehézségekbe ütközik a tudományos és a hagyományos kutyakép különválasztása. Leglátványosabban a fajtabesorolások esetében. A hagyomány nem következetes, amikor a kutyákat valamely fajtába sorolja, a különböző nemzetközi fajtabesorolások között eltérések szerepelnek. Vannak továbbá olyan fajták is, amik bár nagyon kedveltek, valójában senki nem tudja, hova sorolja. Így például a dalmatáról csak annyit tudni, hogy némileg hasonlít a vizslára, ugyanakkor viselkedésében semmi vizslaszerű nincs, továbbá tudni lehet még, hogy korábban tűzoltóautókat kísérgetett. Az FCI az elmúlt tíz évben háromszor változtatta meg a fajtabesorolását.

Miután az etológusok egymás közötti hosszas viták során megállapodnak egy viszonylag logikus rendszerben, újabb problémát jelent ennek a rendszernek az elfogadtatása a tudományos folyóiratok bírálóival. A tudományos folyóiratokhoz érkező kéziratokat a szerkesztők külsős bírálóknak adják ki, s a tőlük érkező vélemények alapján döntenek el, hogy a cikket megjelentetik-e. A bírálók azonban a legritkább esetben kutya-etológusok, így a kutyákról legfeljebb annyi tudásuk van, mint egy átlagos gazdának. Őket tehát nagymértékben befolyásolja az a hagyományos kép, ami a kutyáról a köztudatban él.

Munkájuk során az etológusok ezért rendszerint kénytelenek nagyon óvatosan eljárni. Általában valamilyen népszerű-hagyományos kutyaképből indulnak ki, amit minden gazda elfogad, és magáénak vall, és ennek tudományos megalapozására törekednek kísérleteikkel. Például minden gazda „tudja”, hogy a kutyája kötődik hozzá, vagy hogy a kutyával könnyű kommunikálni. Ha az etológusok kísérletek során ezeket az ismert jelenségeket támasztják alá tudományos módszerekkel, kevésbé kell tartaniuk, hogy már a pusztán téma miatt elutasítják a folyóiratok az eredményeket bemutató cikkeket. A publikációkban explicit formában mégsem jelenik meg, hogy a leírtak valamilyen közismert népi tudásra alapoznak, de a témák – mondhatni – „önmagukért beszélnek”.

Példámmal azt kívántam érzékeltetni, hogy a különböző tudástípusok szétválasztása korántsem egyszerű, nem magától értetődő. Inkább mítosznak tekinthető az a szemléletmód, ami a tudományos tudást a hétköznapi tudásunk fölé emeli. Mégis, minden tudományág minden eszközzel igyekszik elhatárolódni a nem tudományos megközelítésekétől: a hiedelmektől, hagyományoktól stb. Az elkülönülési törekvés egyik eszközeként a tudományos tudás kapcsán szigorú módszertani elveket szokás említeni, amelyek arra hívatottak, hogy a tudomány révén nyert tudásunkat megbízhatónak érezhessük. Felvethető azonban a kérdés: mennyire megbízhatóak a tudományos módszertan alapelvei?

A megbízhatóság a tudományos kísérletezés esetében eredetileg azt jelentené, hogy egy kísérletet ugyanúgy elvégezve ugyanazt az eredményt kapjuk. Csakhogy a tudományozószociológusok már régóta tudják: a kísérletek megismételhetetlenek. Harry Collins *Changing orders* című könyvében (1985) hívta fel a figyelmet elsőként, hogy a sikeres kísérletek sokféle folyamaton és kompetencián alapulnak. Minden egyes lépés támadható, megkérdőjelezhető. A tudományos tevékenységet nem lehet olyan instrukciók egyszerű

algoritmusává redukálni, amelyek azután könnyen követhetők, mert a kísérlet mindig hallgatólagos tudást is tartalmaz. Amikor a tudósok megpróbálják más tudósok kísérleteit reprodukálni, gyakran módosítják a kísérletezés, a felszerelés, az eljárások eredeti körülményeit, hogy saját programjukat kövessék. Ráadásul nagyon nehéz egy írásos beszámoló alapján reprodukálni a kísérleti eljárásokat, hacsak nem ismerjük közvetlenül az adott problémát, hacsak nincs közvetlen betekintésünk az adott kutatócsoport működésébe. Az egyetlen kritériuma annak, hogy megtudjuk: egy adott kísérletet tökéletesen hajtottak-e végre, hogy jó eredmények mutatkoztak meg általa. Ám ha ezek ellentmondásosak, a kísérletező kompetenciáját az eredményekre vonatkozó vélekedések határozzák meg. Azok, akik egy ellentétes jelenségben hisznek, a kísérleteket bírálni fogják, azt állítván, hogy azokat rosszul hajtották végre. Akik viszont nem hisznek egy adott jelenségben, azok azt a csoportot fogják inkompetenciával vádolni, akik azt állítják, hogy a jelenséget kimutatták. Egy kísérlet elfogadása vagy elutasítása valójában ugyanannyira függ a kísérletező szakmai tekintélyétől, mint a kísérleti bizonyítékok értelmétől és erejétől. A meggyőződést a valódi gondolatok belső ereje helyett inkább a hitelesítő társadalmi ereje váltja ki. Vagyis a tudományos tény – a művészeti alkotásokhoz hasonlóan – egyrészt előállítója, másrészt befogadója hozza létre. Ráadásul, a tudomány-szociológusok azt is megfigyelték, hogy a tudósok a kutatómunka folyamán nem minden eredményt vesznek egyformán figyelembe. A hivatalos beszámolókból gondosan kihagyják a kedvezőtlen eredményeket mint eltévelyedéseket, a kétértelmű kísérletek eredményeit átalakítják, átfogalmazzák.

A tudományos megbízhatóság egy másik értelemben is a kísérletező tudós megbízhatóságára utalt. Steven Shapin és Simon Schaffer *Leviathan and the Air-Pump* (1985) című könyvükben Robert Boyle munkásságán keresztül mutatják be a 17. századi Anglia tudományos életét. Boyle kulcsszerepet játszott a kísérletezés módszerének kidolgozásában. Boyle és a Londoni Királyi Társaság úgy vélték, hogy a kísérletek tényei a mérvadó közösség tagjainak egyetértése esetén válnak érvényessé. A mérvadó közösség olyan szemtanúból állt, akiknek szava külön-külön is hitelt érdemlő volt, vagyis szabad úriemberekből. Az ő szavuk, mint szemtanúké, azért megbízható, mert ők úriemberek, akiket nem a haszon vagy a másoktól való személyes függés inspirál, mint a rang nélküli vagyontalanokat. A tanúbizonyosságok érvényessége, így a kísérleti tudás objektivitása az úriemberek társadalmi helyzetén alapult. Az érvényes tanúbizonyosság tiszteletreméltó emberek közötti becsületbeli viszony, résztvevői elfogulatlan, szabad emberek, akik szabadon összegyűlnek a kísérleti jelenség körül, és megteremtik a bizonyított tény. Itt jelenik meg az átmenet a magántérből az Akadémiák nyilvános terébe, és ezzel párhuzamosan a vélekedés átalakulása tudássá.

Manapság azonban nincsenek már független, „szabad úriemberek”, a tudomány működését gazdasági és politikai érdekek irányítják. A gazdasági nyomás általában azokon a területeken fokozódik, ahol a kutatási eredmények messzemenően megtérülnek, például az orvostudományban, a biotechnológiában, genetikában és persze a haditechnikában és számítástechnikában. Egyre több kutatócsoport nagy ipari cégek felügyelete alá tartozik, egyre inkább elmosódik az egyetemi laboratóriumokban folytatott alapkutatás és az ipari érdekeket szolgáló alkalmazott kutatások közötti határvonal. „A pártatlan tudósokat, akik nem ismernek más programot, mint ami kutatásuk logikájából következik, és képesek arra, hogy a 'kereskedelmi' igényeknek a lehető legkisebb engedményeket tegyék, épp csak annyit, amennyi a munkájukhoz szükséges hitelek biztosításához elengedhetetlen, egyre inkább az a veszély fenyegeti, hogy szakmai elismertségük dacára az állami támogatások elégtelensége miatt marginális helyzetbe kerülnek a hatalmas kvázi-ipari csoportokhoz képest, amelyek a nyereségorientált igények kielégítésén fáradoznak” - figyelmeztet például Bourdieu (*A tudomány tudománya és a reflexivitás*, 2005: 8) Ha a kutatók behódolnak a gazdasági nyomásnak, egészen

tudományterületek, kutatási területek tűnhetnek vagy térítődhetnek el egy-egy amúgy nagyon is sikeres irányról.

Ebben a kizárólag gazdaságilag orientált világban a nyilvánosság szerepe is átalakult. A független úriember helyét a jól fizetett szakértők foglalták el, akik mindig azt az álláspontot támogatják (látszólag) tudományos érveikkel, amely mögött erősebb gazdasági, politikai erők állnak. Így nem ritka, hogy a szakértők tevékenységükkel éppen elkendőzik a tudományos tényeket. Kezükre játszik, hogy a tudományos diszciplínák megsokszorozódtak, a kutatók részterületeken mélyednek el, ami nem csupán a laikus közönség számára teszi reménytelenül érthetlenné a tudományt, de a rokon diszciplínák képviselői is egyre kevésbé értik meg egymást. Nem csodálkozhatunk tehát, ha ebben a közegben gyorsan terjednek a különféle ezoterikus, áltudományos eszmék, amelyek azonban előszeretettel öltik magukra a tudományosság álruháját. (A természetgyógyászok fehér köpenyt hordanak, az ezoterikus tanok hirdetői grafikonokat rajzolnak, átveszik a tudományos nyelvezetet stb.)

A káoszt tovább növeli az Internet is. Bárki létrehozhat honlapokat, ahol bármilyen írást megjelentethet. Nemrégiben például megalakult egy szkeptikus társaság, ami honlapján, a „szkeptikus.blog.hu”-n igyekszik harcba szállni a különféle ezoterikus elképzelésekkel, többek között a gyógyszerek nem minősülő, ám olykor kimondottan veszélyes szerek ellen küzdenek, mint amilyen az őssejtet szaporító készítmény. Az említett készítmény terjesztője azonnal létrehozta a „szkeptikusan.blog.hu”-t, ahol a szkeptikusok érveire kíván szkeptikusan reagálni. Minthogy a két honlap egymás írásaira reflektál, sőt, egyes írásokat is átvesznek egymástól, a laikus számára egy idő után egyre nehezebbé válik elkülöníteni a kétféle álláspontot. Hiszen két hasonló honlapot olvasva kell az érvek között az árnyalatnyi különbséget észrevennie.

A sokféle tudás kaotikus terében újra aktuálissá válik Gilbert Ryle filozófiája, aki kétféle tudástípust különített el: a „tudni mit” és a „tudni hogyan” kettősségét. A „tudni mit” voltaképpen a klasszikus, lexikális tudás, amit az iskolában sajátítunk el. Ezzel szemben áll a „tudni hogyan”, azaz a készségek, a hallgatolagos tudás, vagy kulturális megközelítésben a pragmatikus, mérnöki tudás. Ez utóbbi tudás a felhasználhatóság szempontját állítja előtérbe. Míg a klasszikus tudás a kultiváció, a visszaidézés révén marad fenn, a pragmatikus tudást a működtetés élteti. Átadódásának terepe nem az iskola, hanem modellek követése hétköznapi élethelyzetekben. Míg a „tudni mit” típusú tudás explicit, s célja az igazság keresése, a „tudni hogyan” típusú tudás implicit, célja a működések.

Megférhet-e két tudás egy csárdában? – tettem fel írásom elején a kérdést. A klasszikus lexikális tudás egyre kuszábbnak, zavarosabbnak tűnik, egyre inkább funkcióját veszti, hiszen a tudományos tudás szétválaszthatatlanul összekeveredik a populáris tudással, és egyre kevesebb azok száma, akik értéket látnak abban, hogy azonnali, látványos haszonnal nem kecsegtető tudásanyagot sajátítsanak el. A folyamatos létbizonytalanság nem kedvez a klasszikus műveltségre épülő kultúrának. Nagy gazdasági és eszmei válságok idején helyét a „tudni hogyan” típusú tudás veszi át. Richard Feynman szavával: A madaraknak nincs szükségük ornitológiára ahhoz, hogy repülni tudjanak. De vajon szárnyalhat-e a kultúra klasszikus tudás nélkül?